

CUPRINS

Partea I

Noțiuni introductive

Capitolul I

Importanța și obiectul dreptului roman. Diviziunile dreptului roman

1. Importanța dreptului roman	11
2. Obiectul dreptului roman	14
3. Diviziunile dreptului roman	15
3.1 Dreptul public și dreptul privat	15
3.2 Dreptul civil	16
3.3 Dreptul ginților	17
3.4 Dreptul pretorian	17
3.5 Dreptul natural	18
3.6 Dreptul de excepție și dreptul comun	19
3.7 Dreptul scris și dreptul nescris	19
4. Etapele dezvoltării dreptului roman	20
5. Elemente de istoria statului și dreptului roman	20

Capitolul II

Izvoarele dreptului privat roman

1. Noțiunea de izvor de drept	35
2. Obiceiul (<i>consuetudo</i>)	36
3. Legea (<i>lex</i>)	37
4. Edictele magistraților	41
5. Senatus consulte	44
6. Constituțiile imperiale	45
7. Jurisprudența sau știința dreptului	47

Partea a II-a

Procedura de judecată

1. Noțiuni introductive	53
-------------------------	----

Capitolul I56

Procedura legisacțiunilor

1. Oraganizarea judecătorească în procedura legisacțiunii	58
2. Procedura în fața magistratului (<i>faza in iudicio</i>)	59
3. Desfășurarea procesului	61
4. Procedura în fața judecătorului (<i>faza in iure</i>)	65
5. Procedura de executare	66

Capitolul II

Procedura formulară

1. Preliminarii	69
2. Formula	70
3. Desfășurarea procesului. <i>Faza in iure</i>	75
4. <i>Faza in iudicio</i>	77
5. Acțiunile	78
6. Reprezentarea judiciară	83
7. Sentința și efectel ei	84

Capitolul III

Procedura extraordinară

1. Preliminarii	87
2. Organizarea judecătorească	88
3. Desfășurarea procesului	89
4. Executrea hotărârilor judecătorești și căile de atac	91

Partea a III-a

Persoanele

1. Capacitatea persoanelor	93
----------------------------	----

Capitolul I

Status libertatis (libertatea) și sclavia

1. Preliminarii	96
2. Sclavia.pозиția juridică a sclavilor	96
3. Cauzele sau izvoarele sclaviei	99
4. Dezrobirea	100
5. Semisclavia	102

Capitolul II

Status civitatis (cetățenia)

1. Cetățenia romană	105
2. Latinii	108
3. Peregrinii	109

Capitolul III

Status familiae (familia)

1. Noțiuni introductive	111
2. Puterea părintească	115
3. Căsătoria	118
4. Formele căsătoriei	121
5. Efectele căsătoriei	123
6. Desființarea căsătoriei	127
7. Adopțiunea	129
8. Adrogațiunea	131
9. Legitimarea	133

Capitolul IV

Stingerea puterii părintești

1. Stingerea puterii părintești pe cale naturală	135
2. Capitis deminutio	136
3. Alte situații de stingere pe cale naturală a puterii părintești	140
4. Limitări ale capacității juridice	140
5. Stingerea puterii părintești pe cale artificială. Emanciparea	141
6. Persoanele juridice	144

Capitolul V

Tutela și curatela

1. Aspecte introductive	146
2. Tutela	147
3. Curatela	152

Partea a IV-a

Drepturile reale

1. Preliminarii. Lucrurile (<i>res</i>)	157

Capitolul I

Proprietatea

1. Noțiunea de proprietate în dreptul roman	161

2. Formele proprietății romane	162
3. Posesiunea	164
4. Modalitățile de dobândire a proprietății	170
5. Apărarea proprietății	182

Capitolul II

Drepturile reale asupra bunurilor străine

1. Preliminarii	187
2. Servituțiile	188
3. Usus	194
4. Habitatio	194
5. Operae	194
6. Superficia	194
7. Conductio agri vectigalis	195
8. Emfiteoza	195

Partea a V-a

Succesiunile

1. Noțiunea de succesiune	197
---------------------------	-----

Capitolul I

Succesiunea legală sau ab intestat

1. Noțiune și istoric	200
2. Succesiunea legală conform dreptului civil	200
3. Succesiunea legală după dreptul pretorian	201
4. Succesiunea legală după dreptul imperial	202

Capitolul II

Succesiunea testamentară

1. Capacitatea testamentară	205
2. Formele testamentului	206
3. Cuprinsul testamentului	208
4. Legatele	210
5. Fideicomisele	211
6. Succesiunea deferita contra testamentului	212

Capitolul III

Acceptarea și renunțarea la moștenire

1. Acceptarea moștenirii	215
--------------------------	-----

2. Renunțarea la moștenire	218
3. Acțiunile succesoriale	219
 Partea a VI-a	
Obligațiile	
1. Noțiunea de obligație	221
 Capitolul I	
Contractele	
1. Preliminarii	225
2. Elementele esențiale ale contractului	226
3. Elementele accidentale ale contractului	229
4. Contractele formale	231
5. Contractele reale	234
6. Contractele consensuale	244
7. Contractele nenumite	259
8. Pacte întărite cu acțiuni (pacta vestita)	261
 Capitolul II	
Quasicontractele	
1. Plata lucrului nedatorat	267
2. Gestiunea de afaceri	269
3. Gestiunea tutorelui pentru pupil	271
4. Indiviziunea	271
5. Acceptarea moștenirii	272
 Capitolul III	
Obligațiile născute din delict	
1. Noțiunea de delict	273
2. Caracterele obligației delictuale	274
3. Categorii de delict	275
4. Delictul de drept civil	276
5. Delictul de drept pretorian	282
6. Quasidelictul	287
 Capitolul IV	
Efectele obligațiilor	
1. Efectele obligațiilor	288
2. Efectul normal al obligației	289

3. Efectul accidental al obligației	292
Capitolul V	
Stingerea obligațiilor	
1. Modalitățile de stingere a obligațiilor	297
2. Modurile nevoluntare de stingere a obligației	304
3. Cesiunea de creanță	306
4. Cesiunea de datorie	308
5. Garanțiile reale	311
Bibliografie	317

PARTEA I

NOȚIUNI INTRODUCTIVE

CAPITOLUL I

IMPORTANȚA ȘI OBIECTUL DREPTULUI ROMAN. DIVIZIUNILE DREPTULUI ROMAN

1. IMPORTANȚA DREPTULUI ROMAN

Dreptul roman este creația unui popor demult dispărut și cu toate acestea importanța istorică a acestuia este de necontestat pentru toate orânduirile sociale întemeiate pe instituția proprietății private, deoarece se relevă a fi dreptul unei societăți producătoare de bunuri, fapt care îi determină longevitatea și perenitatea. În raport cu toate sistemele de drept din antichitate, dreptul roman se particularizează prin aceea că a creat elementele de bază ale alfabetului juridic, prin intermediul cărora normele de drept capătă o identitatea proprie față de alte norme sociale.

Antichitatea a cunoscut și alte sisteme de drept, ca cel egiptean, babilonian, iudaic, dar aceste sisteme nu au reușit să dezvolte o terminologie juridică distinctă și nici teoretică, rămânând la un stadiu pur pragmatic. Prin urmare, gândirea juridică a popoarelor antice nu a produs instituții juridice clare și

precise și, în consecință, nu au exercitat vreo influență asupra evoluției generale a ideilor și conceptelor juridice.¹

Prin comparație, dreptul roman se particularizează prin aceea că a creat elementele fundamentale ale alfabetului juridic, datorită cărora normele de drept sunt individualizate în raport cu normele sociale. Multe dintre categoriile juridice actuale își au originea în dreptul roman, care le-a dat cea mai precisă formulare.²

Astfel, numai cunoscând dreptul roman pot fi înțelese multe dintre instituțiile dreptului civil – și astăzi operăm cu noțiuni și categorii create de dreptul roman: obligație, contract, termen, condiție, reprezentare, bunuri, revendicare, moștenire legală și testamentară, acțiuni în justiție, ș.a. În decursul evoluției istorice a dreptului, forma acestor concepte s-a menținut identică, conținutul lor variind în funcție de dezvoltarea social economică a epocii.

Spre exemplu, termenul „contract” presupune egalitatea juridică între părțile contractante, însă în Roma antică egalitatea exista numai în raporturile juridice dintre cetățenii liberi, în feudalism între membrii nobilimii funciare, iar în orânduirea burgheză acest principiu este consacrat pe plan general, consfințindu-se această egalitate juridică între toți cei care devin părți în contract.

Mai mult chiar, legislațiile moderne sunt descendente ale principiilor dreptului privat roman, unele dintre instituții juridice rămânând până astăzi aproape neschimbate, altele suferind

¹ v. R. von. Ihering, *L'esprit de droit romain*, vol. I-IV, Paris, 1888; Ed. Cuq, *Les institutions des romains*, Paris, 1891

² Molcuț Emil, Oancea Dan, *Drept roman*, Ed. Universul, București, 1993, p.11, Vladimir Hanga, Mircea Dan Bocșan, *Curs de drept privat roman*, ediția a II a, ed: Universul Juridic, București, 2006, p.8-9

adaptări la noile condiții sociale, economice, politice, devenind norme de drept pozitiv.

De asemenea, multe dintre tendințele dreptului modern își au izvorul în elementele de învățătură ale dreptului roman, dar și importanța acordată, în unele legislații practicii judiciare își are originea tot în cazuistica romană.

Pentru noi, românii, studiul dreptului roman prezintă un și mai mare interes, întrucât studiul formării și evoluției poporului nostru nu poate fi înțeles fără a cunoaște influența exercitată de dreptul privat roman în trei momente principale: epoca de zămislire a poporului român și de formare a dreptului obișnuielnic, pe un fond de drept roman; epoca dreptului feudal scris, când influența dreptului roman se face simțită pe filiera bizantină și epoca elaborării operei legislative din timpul lui Alexandru Ioan Cuza, când au fost preluate o serie de categorii și principii ale dreptului clasic roman, de această dată, pe filieră franceză³.

În contextul romanizării Daciei, se remarcă asimilarea unor instituții juridice romane, care, la început, se aplicau exclusiv în raporturile dintre cetățenii romani, pentru ca mai apoi să fie preluate și de către daci în contextul dezvoltării relațiilor economice. O dovadă incontestabilă în acest sens, îl reprezintă Tripticele de la Roșia Montană, care conțin contracte încheiate între populația autohtona și între aceștia și cetățeni romani, conform dreptului privat roman, influențat de cutuma locală.

În epoca feudală, receptarea dreptului roman s-a realizat prin intermediul legiuirilor bizantine, în special prin intermediul

³ A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. I, 1914, p. 163-300, N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I, 1915, p.14-30.

Bazilicalelor. Sistemul de drept bizantin era, în fapt, o culegere a normelor juridice romane, adaptate realităților societății bizantine. Prin urmare, legiuirile bizantine românești – cartea românească de învățătură, îndreptarea legii, pravilniceasca condică, Codul Calimah, Codul Caragea sunt de inspirație romană, pe filieră bizantină.

Al treilea moment definitoriu raportat la istoria dreptului românesc, în care dreptul roman și-a pus clar amprenta, a fost, așa cum am menționat mai sus, codificarea dreptului civil sub domnia lui Al. I. Cuza, când dreptul roman a fost izvor de inspirație pentru reglementarea instituțiilor ce țin de materia obligațiilor și bunurilor.⁴

2. OBIECTUL DREPTULUI ROMAN

Dreptul roman cuprinde totalitatea normelor de conduită instituite sau sancționate de statul roman și constituie un sistem vast de ramuri și instituții juridice care au cunoscut un proces continuu de transformare și intercondiționare, începând cu epoca de formare a Romei antice și sfârșind cu moartea împăratului Iustinian.

Fenomenul juridic roman a luat naștere în procesul trecerii societății romane de la societatea gentilică la cea politică. Astfel, la origine nu exista o distincție clară între diferitele categorii de norme sociale, atât la romani cât și la alte popoare ale antichității, însă spre deosebire de alte popoare și alte culturi, romanii au depășit această confuzie, ca dovadă că, încă din epoca veche, normele de drept erau desemnate prin termenul *ius*, iar cele religioase prin termenul *fas*. Chiar dacă teoretizările marilor

⁴ În acest sens , a se vedea, Molcuț Emil, Oancea Dan, *Drept roman*, op. cit., p. 12-13.

jurisconșulți romani fac trimitere, în egală măsură, și la principiile morale și la cele juridice, practica judiciară romană a reușit să creeze o delimitare clară între gândirea juridică și practica socială

Chiar dacă acest curs este consacrat numai studiului dreptului privat roman, deoarece acesta este domeniul în care romanii au dat măsura spiritului lor creator, trebuie precizat că romanii au creat și cercetat distinct dreptul privat de dreptul public, primul reprezentând ansamblul normelor care apără interesele indivizilor, în opoziție cu dreptul public care apără interesele statului. Caracterul de generalitate al intereselor generale a variat în funcție de fizionomia economică și politică a societății romane și de poziția socială a factorilor chemați să elaboreze normele de drept. Normele de drept privat vizau relațiile juridice referitoare la condiția persoanelor, relațiile cu caracter patrimonial dintre persoane și cele care iau naștere cu ocazia judecării proceselor civile.⁵

3. DIVIZIUNILE DREPTULUI ROMAN

Dreptul constituie un ansamblu de norme de conduită foarte diversificate, astfel încât noțiunea generală de drept este divizată în grupări de norme juridice diferite.

3.1 Dreptul public și dreptul privat – această divizare este considerată, pe bună dreptate, ca fiind una dintre contribuțiile esențiale aduse de dreptul roman și care a determinat progresul civilizației europene.

⁵ Molcuț Emil, Oancea Dan, *op. cit.*, 1993, 7-8.

Din categoria normelor de drept public fac parte cele reglementează organizarea statului, raporturile dintre particulari și stat, dar și regulile referitoare la cult.

Dreptul privat vizează exclusiv interesele particularilor, adică reglementează raporturile juridice care se stabileau între cetățenii romani. La rândul său, dreptul privat se compune din trei părți importante: dreptul civil, dreptul ginților și dreptul natural. Pe lângă această clasificare, doctrina mai delimitează: dreptul pretorian, dreptul comun și de excepție, dreptul scris și nescris.

3.2 Dreptul civil (IUS CIVILE)

Jurisconsultul Gaius definea *ius civile* ca fiind dreptul propriu al unui popor, destinat să reglementeze în exclusivitate raporturile dintre cetățenii romani.

Făcând comparație între dreptul civil și dreptul ginților, Gaius spunea: „Toate popoarele care sunt conduse prin legi și după obiceiuri ce se folosesc pe de o parte de un drept al lor propriu, pe de altă parte de un drept comun tuturor oamenilor; în adevăr, dreptul pe care și l-a statornicit fiecare popor sieși, îi este propriu lui și se cheamă *ius civile*, ca drept specific al statului-cetate, iar cel pe care rațiunea naturală l-a rânduit între toți oamenii, acela este păzit deopotrivă la toate popoarele și se cheamă *ius gentium*, întrucât de le se folosesc toate popoarele. Poporul roman se folosește, deci, pe de o parte, de dreptul său propriu, iar pe de altă parte de cel comun tuturor oamenilor”.

La origine, *ius civile* este un drept formalist, rigid, aplicat într-un cadru solemn, în care se utilizau numeroase simboluri, inaccesibil străinilor. Explicația acestor trăsături ale dreptului civil vechi o regăsim în epoca patriarhală autarhică în care a luat